

Framtidens yrkesvux – för vem och hur?

Författare: Thomas Hagnefur, Enheten för ekonomisk politik och arbetsmarknad

Innehåll

Inledning	3
Problemformulering i korthet	3
Det finns en efterfrågan	3
Flera bekymmer med utbudet av yrkesutbildade ungdomar	4
Vem kan komma ifråga?	5
Hur fastställs behoven ?	7
Finansiering och beräkningsgrund	7
Skolverkets redovisning av grundläggande yrkesutbildning för vuxna.....	8
Skolverkets iakttagelser	11
Komvux och yrkesvux har delvis skilda uppdrag.....	13
Yrkesvux är ett komplement – inte substitut till arbetsmarknadsutbildningen.....	14
LOs ställningstaganden	16
Referenslista.....	18

Inledning

Ungdomars intresse för gymnasieskolans yrkesprogram visar inga tecken på återhämtning. För att motverka denna negativa utveckling har en rad politiska initiativ tagits i form av Yrkesprograms- och den pågående Gymnasieutredningen. LO ser fram mot de förslag som kan komma ut av det utredningsarbetet. Därtill pågår just nu Yrkesutbildningens år i samverkan med World Skills Sweden, där Yrkes SM i Malmö har avslutats och där Euroskills i Göteborg blir något av en final i december. Det finns därmed en rad initiativ som syftar till att öka attraktionskraften, förbättra kvalitén och relevansen i gymnasieskolans yrkesutbildningar. Men rekryteringsbehoven finns här och nu. Förutom ökade satsningar på arbetsmarknadsutbildning behöver fokus också riktas mot yrkesutbildningen för vuxna, yrkesvux.

Denna minirapport utgör en ingång till LOs seminarium, *Framtidens yrkesvux – för vem och hur*, i Almedalen 2016. Temat är ett led i det mångåriga fokus LO haft på utvecklingen av svensk yrkesutbildning. Det ansluter till regeringens, LOs och Svenskt Näringslivs initiativ om 2016 som Yrkesutbildningens år, och den långsiktiga satsning på yrkesutbildning som regeringen har aviserat i sitt kunskapslyft. Innehållet är till vissa delar LOs officiella ställningstaganden formulerat i remissvar och rapporter vilka redovisas i slutet av dokumentet. I den löpande texten finns slutsatser och kommentarer som ska ses som inlägg i debatten om nödvändigheten av fler och bättre möjligheter till yrkesutbildning för vuxna.

Problemformulering i korthet

Det finns en efterfrågan

Det är ett väl känt faktum att matchningen på arbetsmarknaden behöver förbättras. Samtidigt som Sverige har en relativt hög arbetslöshet, visserligen på väg att minska, så finns det stora vakanser¹. Inom vissa branschområden som bygg, teknik, transport samt inom offentlig sektor är rekryteringsbehoven särskilt stora, och då inom yrken som kräver gymnasial eller eftergymnasial yrkesutbildning.

Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsprognos² visar att de tjugo största bristyrkena utan krav på eftergymnasial utbildning baserar sig på gymnasieskolans yrkesprogram. Endast ett av dessa bristyrken har sådana kvalifikationskrav att de är möjliga att skaffa sig genom en mer avgränsad utbildningsinsats (telefonförsäljare).

De övriga yrkena uppvisar tydliga kvalifikationskrav för att vara anställningsbar, som exempelvis elektriker, bagare, kock, styr- och reglertekniker eller undersköterska.

Bristyrken med långsiktig efterfrågan på fem års sikt eller mer utgörs av bil- och lastbilmekaniker, CNC-operatörer, kockar, undersköterskor och ett flertal byggyrken.

Svenskt näringslivs senaste rekryteringsenkät³ visar att 58 procent av de svarande företagen hade försökt rekrytera de senaste sex månaderna⁴. På frågan vilken

¹Prop. 2016/16:100, diagram 9.6, s 194

² Arbetsförmedlingen (2015) *Var finns jobben? Bedömning för 2016 och en långsiktig utblick*

³ Svenskt Näringsliv, Rekryteringsenkäten 2016

⁴ Avser andra halvåret 2015

utbildningsnivå man eftersökte visade det sig att 45 procent behövde anställa gymnasialt yrkesutbildade vilket var den mest eftersökta utbildningsbakgrunden (jmf högskola 31 procent). Sex av tio företag uppgav att de haft ganska eller mycket svårt att rekrytera individer med gymnasial yrkesutbildning. Svårigheterna bestod främst i att hitta någon med rätt yrkeserfarenhet och därefter angavs brist på personer med rätt utbildning.

Flera bekymmer med utbudet av yrkesutbildade ungdomar

Det kan konstateras att gymnasieskolans yrkesprogram inte förmår att matcha de rekryteringsbehov som finns på svensk arbetsmarknad. Något trendbrott vad gäller ungdomars intresse för yrkesprogrammen har ännu inte visat sig. Skolverkets senaste uppföljning visar att andelen nybörjarelever på yrkesprogrammen sjunkit med 5,3 procentenheter från införandet av den nya gymnasieskolan 2011 till hösten 2015⁵. Andelen elever som sökte ett yrkesprogram hösten 2015 uppgick till 24,2 procent av årskullen. Förslagen från Yrkesprogramsutredningen som är under beredning och Gymnasieutredningen som ännu inte lämnat något slutbetänkande, kan inte förväntas vända utvecklingen på kort sikt då effekterna av förslagen kan dröja.

Utmaningarna i gymnasieskolan är flera. För det första får det minskande elevunderlaget konsekvenser för det geografiskt spridda utbudet. Med otillräckligt elevunderlag är det svårt för kommuner att erbjuda vissa program eller inriktningar, i synnerhet om man inte ingår i någon kommunsamverkan eller inte har någon upparbetad samverkan med vuxenutbildningen inom samma yrkesprogram. Det kan vara särskilt känsligt för de yrkesprogram som är relativt kapitalkrävande i form av maskiner eller utrustning. När väl programmet är nedlagt är det svårt att återuppta det då lärare slutat och nya investeringar behöver göras

Som exempel kan nämnas att förstaårseleverna på det industritekniska programmet minskat med 25 procent mellan läsåren 2011/12 och 2014/15. Under samma period minskade antalet kommuner med förstaårselever på programmet från 141 till 126. För handels- och administrationsprogrammet var motsvarande minskning 18 procent och antalet kommuner med förstaårselever på programmet sjönk från 150 till 133⁶.

För det andra är det många elever som inte slutför sina gymnasiestudier. Andelen som inte slutför sina studier har dessutom varit för konstanta en längre tid. I Skolverkets uppföljning av genomströmningsgraden i den nya gymnasieskolan visar det sig att den genomsnittliga genomströmningen efter tre år var 77 procent av eleverna på yrkesprogrammen. Av dessa utgjordes 67 procentenheter av elever med gymnasieexamen och 10 procentenheter med studiebevis⁷. Det innebär att var fjärde elev inte fullföljde sin utbildning inom tre år.

Det är dock relativt vanligt att elever går ett fjärde år på grund av programbyten, vilket gör att det inte går att dra slutsatsen att övriga elever hoppat av. Om man inbegriper elevernas fullföljandegrad i den tidigare gymnasieskolan så visar resultaten

⁵Skolverket, Elever i gymnasieskolan läsåret 2015/16., I övergången till den nya gymnasieskolan sjönk andelen sökande till yrkesprogrammen med 4,1 procentenheter.

⁶ Skolverket 2015, Rapport 427.(Minskningen i antal gick från 2051 till 1529 förstaårselever . Alla program finns redovisade i tabell 1 på s 29)

⁷ Studiebevis fås när eleven inte fått betyg i alla ämnen, men eleven kan ändå ha studerat gymnasiet alla tre år

inga större variationer. Cirka en fjärdedel av eleverna har inte fullföljt sina gymnasiestudier efter fyra år antingen i form av ofullständiga betyg eller genom att man lämnat gymnasiet i förtid. Många kommer senare att återfinnas inom olika former av vuxenutbildning eller arbetsmarknadspolitiska insatser.

För det tredje examineras stora delar av en ungdomskull från de högskoleförberedande programmen utan att påbörja några högskolestudier. Långtidsutredningen konstaterar att det finns ett överskott av individer med studieförberedande utbildning från gymnasiet vilket innebär etableringssvårigheter på arbetsmarknaden⁸. Istället söker sig dessa ungdomar till arbetsmarknaden.

Höstterminen 2015 fanns drygt 55 000 elever på det samhällsvetenskapliga programmet som är gymnasiets största program. För 2011 års avgångselever från det programmet var det 37 procent som återfanns på högskolan ett år efter examen⁹. Av samma kull elever som inte fortsatte att studera uppvisade 35 procent en osäker eller svag ställning på arbetsmarknaden¹⁰. Tidigare uppföljningar visar att av en årskull på programmet är det cirka 40 procent som inte påbörjat högskolestudier inom tre år. Det är alltså väl känt att studerande från högskoleförberedande program har lägre etableringsgrad på arbetsmarknaden än de som genomgått ett yrkesprogram.

För det fjärde ska den växande och stora utmaningen som flyktinginvandringen utgör också mötas. De som kommer att få uppehållstillstånd behöver både validerings- och utbildningsinsatser som kan bidra till att de matchas mot relevanta delar av arbetsmarknaden.

Yrkesvux primära uppgift är att erbjuda vuxna som inte avslutat sina gymnasiestudier möjligheten att slutföra eller komplettera sina studier för etablering på arbetsmarknaden eller för behörighet till YH-utbildningar. Därutöver behövs också en möjlighet för de som slutfört högskoleförberedande studier och är i behov av omställning, att skaffa sig en starkare och mer varaktig etablering på arbetsmarknaden.

Slutsatsen är att ökade satsningar på arbetsmarknadsutbildning och grundläggande yrkesutbildning för vuxna är avgörande för dessa av ovanstående utmaningar.

Vem kan komma ifråga?

Det finns behörighetsregler till komvux som i sammanfattning uttrycker att en behörig sökande kan ansöka om att delta i vuxenutbildning andra kalenderhalvåret det år hen fyller 20 år. I övrigt ska den sökande sakna de kunskaper som utbildningen förväntas ge och ha förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

I de fall det finns fler behöriga sökanden än tillgängliga platser måste ett urval göras. De övergripande målen för komvux anges i skollagen, och innebär bl.a. att de som har

⁸ SOU 2015:90 bilaga 5 till Långtidsutredningen 2015

⁹ För det naturvetenskapliga programmet var motsvarande siffra 63 procent.

¹⁰ Skolverket (2014) Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan, diagram 5. Avser ungdomar med slutbetyg och grundläggande behörighet 2010/11

fått minst utbildning ska prioriteras. I förordningen om vuxenutbildning¹¹ anges att den med kort tidigare utbildning har företräde. Därefter följer flera rangordnade kriterier för att särskilja den målgruppen ytterligare. Prioriterad är den som önskar fullfölja studier som har påbörjats med en befintlig individuell studieplan. Därefter ska den som behöver utbildningen för att komplettera ett reducerat program eller annan behörighetskomplettering. Slutligen kommer den ifråga som behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet eller planerat yrkesval.

Nyligen lämnade regeringen ett förslag om en mer öppen definition av urvalet¹². I den föreslagna regleringen har kort tidigare utbildning som urvalsprincip kompletterats med att i andra hand kan företräde även ges till individer med längre tidigare utbildning. I den föreslagna förordningstexten har det på båda urvalsprinciperna tillförts en ny urvalsgrund som nummer två i prioriteringsordning (jämför stycket ovan). Det anger att den sökande som uppvisar *en svag ställning på arbetsmarknaden* ska prioriteras.

Det innebär att om man inte påbörjat någon komvuxutbildning baserat på en individuell studieplan, är det bedömningen av individens ställning på arbetsmarknaden som blir viktig vid urval. Det är en definition som inte är alldeles enkel, och kan tolkas olika i olika sammanhang. Dock har sökande med kort utbildning alltid företräde. Just när det gäller yrkesvux kan det vara problematiskt, då vissa yrkesutbildningar har ett kvalificerat ämnesinnehåll i yrkeskurserna. Det blir då en grannlaga uppgift att bedöma om någon med kort utbildning har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen utan förberedande insatser. Regeringens förslag om förbättrad studiefinansiering i form av ett studiestartsstöd för arbetslösa med en arbetslöshet överstigande sex månader¹³, kan lägga grunden för en sådan förberedande insats, innan en grundläggande yrkesutbildning påbörjas.

I nuläget är inte vuxenutbildningen så förlåtande vid tidigare felval. Rätten till kompensatoriska studier, att få en andra chans, har med viss variation och beroende på regering varit väl utbyggd. Sedan länge ser vi en annan trend, som förstärkts med den nya gymnasieskolan, där elever i allt större utsträckning söker sig till högskoleförberedande program i tron att man därmed har fler framtida alternativ än med ett yrkesprogram. De unga vuxna som inte läser vidare arbetar i viss utsträckning i branscher med relativt begränsade krav på yrkesspecifik utbildning. Det är jobb som ofta är förenade med osäkra anställnings- och arbetsvillkor.

LO ser positivt på att utbildningsbakgrund inte får fullt så stor betydelse vid urval till vuxenutbildningen utan att det är ställningen på arbetsmarknaden som också ska vägas in i bedömningen. Men med en stor andel sökande med kort utbildning kommer de med längre utbildning att få stå tillbaka, vilket i sig är riktigt då behovet av insatsen ska vara vägledande. LO menar ändå att regeringen behöver överväga om en kvotgrupp bör införas för vuxna med fullgjort gymnasium som söker yrkesvux som en del av ett planerat yrkesval, vilket också ingår i urvalskriterierna.

¹¹ SFS 2011:1108

¹² Ds 2015:60, Rätt till behörighetsgivande utbildning inom komvux

¹³ Utbildningsdepartementet, Studiestartsstöd – ett nytt rekryterande studiestöd 160601

Hur fastställs behoven ?

I villkoren för att statsbidrag ska beviljas till yrkesinriktad vuxenutbildning¹⁴ ska bland annat ”utbildningen planeras i samråd med Arbetsförmedlingen och med företag, organisationer eller andra sammanslutningar som är verksamma inom de branscher som utbildningen är avsedd för”. Kommunen ska även kunna visa på ett behov av utbildningen, erbjuda studie och yrkesvägledning och validering av den studerandes tidigare kunskaper och kompetenser.

I läroplanen för vuxenutbildningen finns flera övergripande mål formulerade. En del har bäring på arbetsmarknadsetablering. Av målformuleringarna framgår bland annat ”att i den utsträckning som framgår av elevens individuella studieplan ska eleven ges möjlighet att *uppnå kraven för en yrkesexamen som innebär att eleven har en av branschen godtagbar nivå av yrkeskunskande (egen kursivering)* för att vara väl förberedd för yrkeslivet.”

Läroplanen understryker att samarbete med arbetslivet, Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter är av betydelse för yrkesutbildningens kvalitet och för elevens fortsatta etablering på arbetsmarknaden¹⁵

Det visar sig att det inte alltid fungerar som det är tänkt. Därtill är yrkesvux som övrig komvux baserat på enskilda kurser och individen förutses följa en individuell studieplan. Det kan till synes vara en rationell ordning att utbildningen ska utgå från individens behov och förutsättningar. LO menar att en översyn behöver göras av inriktning och utformning av den kommunala vuxenutbildningen. En sådan översyn bör utgå ifrån de delvis skilda behov som kompensatorisk behörighetsgivande komvux och den mer yrkesinriktade vuxenutbildningen behöver möta.

Skollagen utgår från att utbildningen ska utgå ifrån individens behov och förutsättningar¹⁶. När det gäller yrkesvux är LOs uppfattning att de utbildningar som erbjuds ska reflektera ett allsidigt lokalt eller regionalt arbetsmarknadsbehov. Med det förslag om regional samverkan vid ansökan om yrkesvux som lämnats i yrkesprogramsutredningens betänkande skapas förutsättningar för ett mer allsidigt utbud av yrkesvuxutbildningar.

Finansiering och beräkningsgrund

Statsbidraget för en helårsplats uppgår till 50 000 kronor. En helårsplats definieras sedan lite olika i form av verksamhetspoäng, beroende på vilken utbildning den studerande går. Normalmålet för individens studieprestation är 20 poäng per vecka. Många yrkesutbildningar genomförs dock med ännu fler verksamhetspoäng per vecka, vilket är något som Skolverket avser att undersöka de bakomliggande motiven för. En elev kan på det sättet generera en större intäkt till kommunen. Skolverket konstaterar i sin uppföljning att ett statsbidrag baserat på genomförd verksamhetspoäng skulle kunna innebära att elever som klarar fler verksamhetspoäng under en kortare tid skulle kunna medge ökade resurser till andra elever i behov av

¹⁴ SFS nr: 2009:43 §4

¹⁵ Skolverket, förordning Skolfs 2012:101, Läroplan för vuxenutbildningen

¹⁶ Skollagen 2010:800 kap 20 § 2

mer stöd i utbildningen. En sådan möjlighet till omfördelning bör utredas. I det sammanhanget kan det övervägas om poängberäkningen ska utgå ifrån den individuella studieplanens faktiska poänginnehåll

Därutöver har Skolinspektionens i detta sammanhang pekat på avtal mellan kommuner och utbildningsanordnare som utför uppdragsutbildning där det anges att deltagarna ska studera 35 verksamhetspoäng per vecka. I enlighet med ovanstående innebär det ökade intäkter med högre poängproduktion per vecka. Men det kan också innebära att studietakten inkräktar på läroplanens skrivning om att hänsyn ska tas till elevens behov och förutsättningar. En annan effekt som beskrivs är att eleven får svårare att nå högre betygsnivåer, på grund av den arbetsbelastning som den utökade studietakten medför¹⁷.

För det arbetsplatsförlagda lärandet i lärlingsvux tillkommer ytterligare 40 000 kronor per läsår, som utbetalas till den arbetsplats som tar emot lärlingen. I lärlingsvux ställs krav på att kursplanerna ska vara styrande för det arbetsplatsförlagda lärandet, vilket innebär att tillämpningen behöver följas upp. Kravet på kursplaner gäller inte i samma utsträckning för uppdragsutbildning utan utbildningens innehåll och utformning kan istället vara reglerat i avtal med anordnaren. I vilken omfattning kursplanerna tillämpas är inte helt tydligt. Det i sin tur talar för att samverkan mellan huvudmän, utbildningsanordnare och branschens parter behöver stärkas för att garantera en relevant och kvalitetssäkrad utbildning.

Skolverkets redovisning av grundläggande yrkesutbildning för vuxna

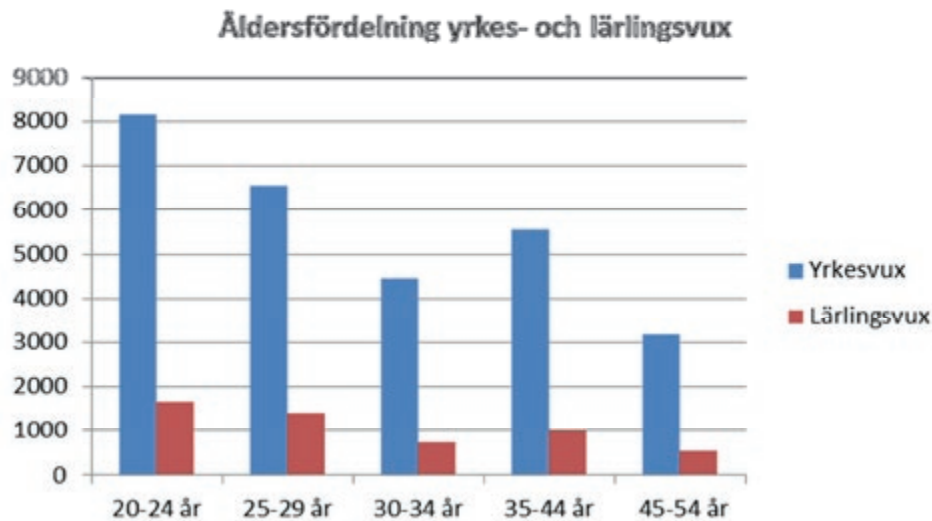
Skolverket redovisar varje år en rapport till regeringen om yrkes- och lärlingsvux. I den redovisning som gjordes av kalenderåret 2014¹⁸, konstateras att det handlar om en kvantitativ snarare än en kvalitativ redovisning av kommunernas verksamhet. I rapporten redovisar Skolverket ändå en kvalitativ del då man även använt sig av 20 dialogmöten i uppföljningen där företrädare för huvudmän, pedagogisk personal, externa utbildningsanordnare, arbetsförmedlingen och regionala kompetensråd medverkat. Därutöver deltog också lokala politiker vid flera tillfällen.

Det kan konstateras att mottagarna av de studerande, branschens parter och företagsföreträdare, inte verkat delaktiga i uppföljningen. Med tanke på yrkesvux växande betydelse för kompetensförsörjningen behöver samverkan mellan det rekryterande arbetslivet och utbildningsanordnarna förstärkas.

Åldersfördelningen inom yrkesvux verkar stöda tesen om en ofullständig gymnasieskola.

¹⁷ Skolinspektionen 2016, Utbildningsanordnare med betygsrätt. I tillsynen görs andra iakttagelser som behöver uppmärksammas. Dit hör bl.a. den bristande regleringen av uppdragsutbildningen vilket medför svårigheter att granska. Skolinspektionen pekar också på att det även finns brist på tillfällen att praktiskt tillämpa kunskaperna.

¹⁸ Skolverket, dnr 2015:00676

Källa Skolverket¹⁹

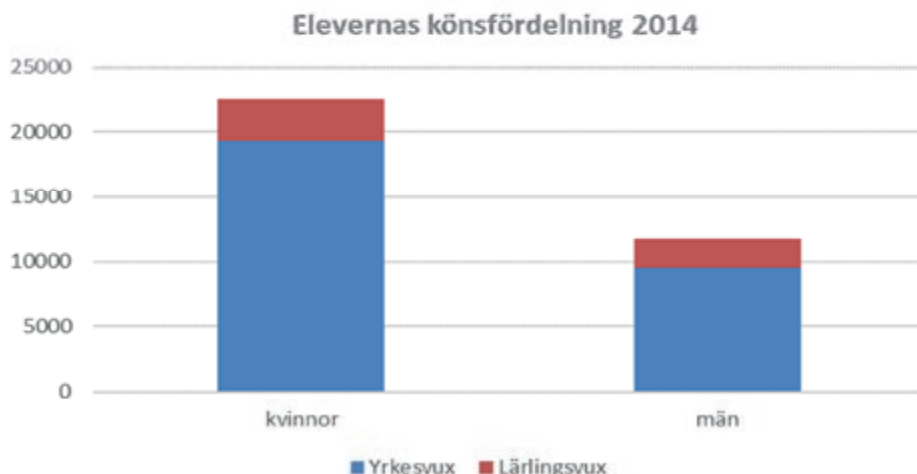
Det kan konstateras att åldersgruppen 20 till 29 år utgör drygt 50 procent av det totala antalet deltagare i yrkesvux. Samma åldersgrupp utgör 56 procent av deltagarna i lärlingsvux. Vilken utbildningsbakgrund de studerande har, i form av oavslutade eller avslutade gymnasiestudier går inte att utläsa av återrapporteringen²⁰.

Gymnasieskolans tillkortakommanden har redovisats tidigare vilket den stora andelen ungdomar på yrkesvux kan ses som ett uttryck för. Komvux och yrkesvux utgör därmed den andra chans som är dess syfte. Det är dock bekymmersamt om dess kompensatoriska roll för en ofullständig gymnasieskola blir så stor att det uppstår undanträngningseffekter för äldre sökande i behov av omställning.

Kvinnor har alltid utgjort en majoritet av deltagarna i vuxenutbildning. Inom yrkesvux återfinns i princip samma könsbundna yrkesval som på gymnasieskolans yrkesprogram. På yrkesvuxkurser utgör kvinnor 67 procent av deltagarna och inom lärlingsvux är andelen kvinnor 59 procent.

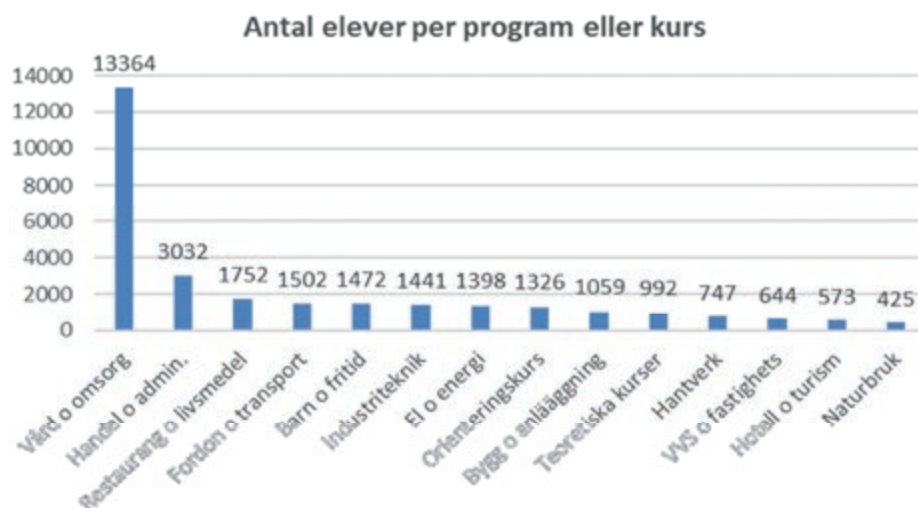
¹⁹ Åldersgrupper under 20 och över 55 år är ej medtagna pga. att de är få. Totalt uppgår de till cirka 960 individer. Notera också att åldersindelningen inte är konsekvent med 10 års intervall i högre åldrar. Särsvux och yrkesförarutbildningen har utelämnats, men finns redovisat i Skolverkets tabell 2 s 38. Totalt fanns 35 731 studerande redovisade 2014.

²⁰ Skolverket påpekar att det finns vissa svårigheter i en del kommuner med systematisk insamling av data. Dels beror det på egna brister men också brister i återrapportering från externa utbildningsanordnare.

Källa Skolverket²¹

En bidragande orsak till kvinnodominansen, förutom möjligen starkare motivation för att studera, är det stora behovet av utbildad arbetskraft inom vård och omsorg. Vård och omsorgsutbildningen är den ojämförbart största utbildningen inom yrkesvux i antalet elever, men kommer på fjärde plats i gymnasiet. Handels och administrationsprogrammet utgör det näst största inom yrkesvux, samtidigt som det är det sjätte yrkesprogrammet i storleksordning på gymnasiet²². Samtidigt är det ett program på gymnasiet med svag anknytning till branschen. Det industritekniska programmet har däremot en stark anknytning till branschen. Programmet är det sjätte största i antal elever inom yrkesvux men kommer först på tionde plats av de tolv yrkesprogrammen i gymnasiet.

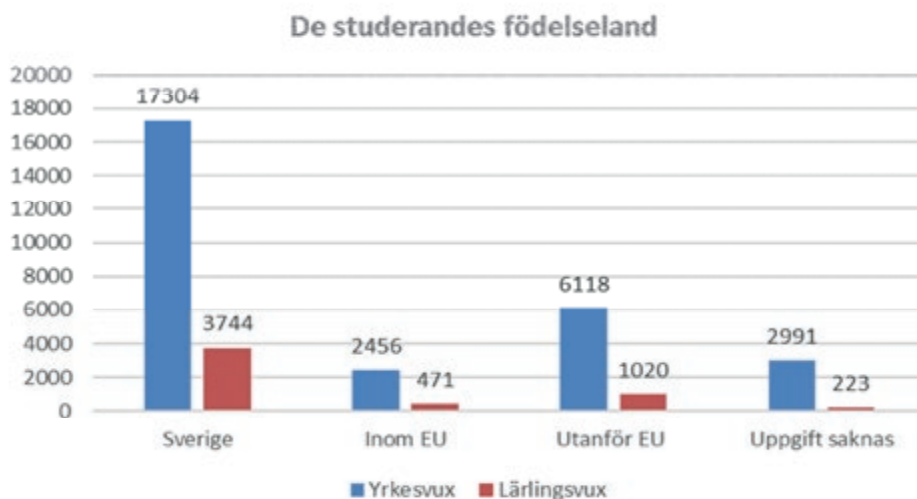

Källa Skolverket

²¹ I redovisningen finns inte särvtux och yrkesförutbildningen med. Yrkesförutbildningen bestod av 874 manliga och 187 kvinnliga deltagare. Utbildningen fördelar sig relativt jämnt i antalet studerande på person och godstransport.

²² Skolverket, Tabell 30 2015/16. Totala elevantalet var för vård o omsorg 9 100, handel o administration 7 900, samt industriteknik 4 500.

Skolverket redovisar även deltagarnas bakgrund fördelat på födelse land. Statistiken är inte helt entydig. Skolverket nämner att dels finns en relativt stor andel som inte vill uppge födelse land då man upplever det integritetskränkande. Dessutom kan individen vara född utomlands men fått sin tidigare utbildning i den svenska skolan.

Källa Skolverket

Skolverkets iakttagelser

Skolverket lyfter fram några intressanta iakttagelser i sin redovisning.

När det gäller *behovsanalyser* av yrkesvux så bedömer Skolverket att dessa behöver utvecklas ytterligare. I vilket skede behovsanalyserna behöver tas fram och vilka aktörer som kan eller bör medverka är en viktig fråga som Skolverket lyfter fram. I vissa fall verkar det som utbildningsutbudet mer bygger på föregående årsverksamhet och är mer anpassat till den befintliga tillgången till lärare och andra förutsättningar för en viss utbildning. För att kommunernas arbete med analyserna ska kunna ligga till grund för deras utbildningsplanering kan mera konkreta stöd för en sådan process behöva utvecklas.

Likvärdigheten är god i tillämpningen av de nationella kursplanerna. Variationer finns däremot i tillgången till olika utbildningsinriktningar, möjligheten att studera i annan kommun eller hos annan anordnare samt vilka studieförberedande och stödjande insatser som erbjuds. En annan skillnad mellan kommunerna utgör arbetet med individuella studieplaner. En elev kan ha olika studieplaner beroende på att eleven läser olika kurser vid olika skolenheter. Är eleven dessutom inskriven på Arbetsförmedlingen kan det också finnas en handlings- eller etableringsplan. Det här utgör rimligen ett en fråga som behöver uppmärksammas ytterligare, så att individen får en "färdplan" som sammantaget leder den studerande mot det slutmål som förhoppningsvis var formulerat vid studiernas början.

Validering är ett viktigt inslag i yrkesvux, i synnerhet för de lite äldre deltagare som hunnit skaffa sig arbetslivserfarenhet. Den andel kommuner som uppger att de har genomfört validering varierar mellan de olika yrkesprogrammen. Från 31 procent av kommunerna som validerat hantverks- eller hotell och turismprogrammet till de 86

procent av kommunerna som validerat inom vård och omsorg. Kommunerna verkar ha en avvaktande hållning till att använda validering som Skolverket bedömer hänga samman med oklarheter kring värdet av validering, metodutveckling, dokumentation och finansiering.

Samverkan med gymnasieskolan förekommer inte i någon större omfattning. Hinder som beskrivs är strukturella skillnader i uppläggningsen av undervisningen. Gymnasieskolan styrs av terminer och fasta scheman medan vuxenutbildningen ska kännetecknas av flexibilitet. När man samverkar är det ofta i form av samutnyttjande av lokaler, utrustning och lärare.

Samverkan med andra kommuner verkar däremot väl utbyggd. Över 95 procent uppger att man samverkar med någon annan kommun. Den vanligaste formen för samverkan sker i form av nätverk för studie- och yrkesvägledare. I samverkan i övrigt ingår exempelvis att ta fram behovsanalyser, ansöka om statsbidrag eller erbjuda ett gemensamt kursutbud. I det sammanhanget anges att det riktade statsbidraget bidragit till breddat utbud och att samlade ekonomiska resurser inneburit möjlighet till nya investeringar.

Knappt 62 procent av kommunerna uppger att de *samverkar med Arbetsförmedlingen* inför ansökan om statsbidrag. För 2013 var den siffran 75 procent. Cirka 50 procent av kommunerna uppger att de samverkar kontinuerligt eller vid behov med Arbetsförmedlingen. Dessutom är det en brist att kommunerna har ett uppdrag att samverka med Arbetsförmedlingen men att motsvarande uppdrag inte finns hos Arbetsförmedlingen. Det framgår inte av kommunernas återrapportering i vilken omfattning kommunerna *samråder med regionala kompetensråd eller kompetensplattformar* i arbetet med att identifiera de kompetensförsörjningsbehov som finns.

Cirka 44 procent av kommunerna uppger att de *samråder med det lokala näringslivet* inför ansökan om statsbidrag för yrkesvux. Cirka 35 procent samråder med det lokala arbetslivet inför start av nya utbildningar och utveckling av utbildningsinslag förlagda till arbetsplatser. Knappt hälften av kommunerna samråder kontinuerligt eller vid behov med arbetslivet. Samrådet med arbetslivet är något som Skolverket avser att närmare granska i framtida ansökningar och uppföljningar

*Etableringen på arbetsmarknaden*²³ är en viktig del i Skolverkets uppföljning. Redovisningen är uppdelad på studerande med kort respektive lång utbildning. Med kort utbildning avses minst ett halvt till ett års heltidsstudier, och med lång utbildning avses minst ett års heltidsstudier. Någon minsta omfattning för anställningen finns inte. Därutöver ingår också andelen tidigare studerande i studier²⁴ eller de som varken arbetade eller studerade i redovisningen.

Etableringsmättet består av etablerad eller svagt etablerad. Som svagt etablerad räknas den som har en inkomst som inte är högre än 60 procent av medianinkomsten. De med inkomster över denna gräns definieras som etablerad. Skolverket exemplifierar

²³ Bygger på data från SCB.

²⁴ Merparten av de i studier återfanns på högskola eller i yrkeshögskoleutbildning.

det med att en man i 50 årsåldern behöver ha en bruttoinkomst på cirka 16 000 kronor per månad.

För de med kort utbildning var etableringsgraden 54 procent och för de med lång utbildning 68 procent för samtliga inriktningar. Om man bara ser till skillnaden mellan lång och kort utbildning så ”lönade” det sig på fem av sex redovisade yrkesinriktningar att gå en lång utbildning, då det gav större grad av etablering. Det enda programmet som där etableringsraden var lägre på den längre än den kortare utbildningen var på handels och administrationsprogrammet. Det var också det program, tillsammans med restaurang och livsmedel som uppvisade en otydligare bild av etablering i målbransch än övriga program²⁵.

Finansieringen av yrkesvux är inte helt entydig. Vid de regionala dialogerna med kommunernas företrädare har det framgått att ett riktat statsbidrag är en förutsättning för att man ska kunna erbjuda grundläggande yrkesutbildning för vuxna. I en del kommuner eller samverkansområden är det en hög efterfrågan på yrkesvux och vissa yrkesprogram har större efterfrågan än tillgång till platser. Drygt 63 procent av kommunerna uppgav att de inte kunde möta elevernas önskemål i brist på ekonomiska resurser.

Skolverket konstaterar att det sker en viss överproduktion i förhållande till statsbidraget, vilket innebär att en del kommuner skjuter till egna medel. Andra kommuner har inte de möjligheterna utan baserar sitt utbud på statsbidragen. De här skilda förutsättningarna talar för att det riktade statsbidraget bör behållas för att i någon mån upprätthålla en likvärdig tillgång till yrkesvux.

Komvux och yrkesvux har delvis skilda uppdrag

Regeringen har för avsikt att införa en rättighet till behörighetsgivande studier på komvux som riktar sig mot både grundläggande och särskild behörighet. Förslaget har varit ute på remiss och är nu under beredning²⁶. Möjligheterna till kompensatoriska studier för tillträde till högskola och yrkeshögskola är en viktig reform i ett nytt kunskapslyft som stöd för det livslånga lärandet. Men det finns skäl att betrakta den yrkesinriktade vuxenutbildningen något annorlunda än traditionell komvux som är mer inriktad på formella behörigheter. Därför behöver en översyn göras som utgår ifrån de delvis skilda behov som kompensatorisk behörighetsgivande komvux och den mer yrkesinriktade vuxenutbildningen behöver möta.

Yrkesvux som övrig komvux är baserad på enskilda kurser där utbildningen utformas utifrån en individuell utbildningsplan baserad på individens intressen, behov och förutsättningar. Utbudet av utbildningar inom yrkesvux behöver istället utformas mer utifrån yrkesinriktningar och yrkesutgångar som de definieras i gymnasieskolan för att bättre svara mot arbetsmarknadens behov. Med en sådan ordning skulle yrkesvux bättre motsvara innehållet i den gymnasiala yrkesutbildning som den definierats delvis i samverkan med de nationella programråden. Det i sig behöver inte innebära krav på att individen ska läsa alla ingående ämnen i en mer sammanhållen utbildning.

²⁵ De studerade yrkesprogrammen var vård och omsorg, el och energi, barn och fritid, bygg och anläggning, restaurang och livsmedel, handel och administration.

²⁶ Ds 2015:60, Rätt till behörighetsgivande utbildning inom komvux

Genom kartläggning, validering eller prövning kan tidigare kunskaper eller erfarenheter värderas och tillgodoräknas.

Med en sådan modell blir arbetsmarknadens och branschens behov mer styrande för yrkesutbildningens utformning, och därmed underlättas övergången till arbete. Dessutom höjs statusen och tilltron till utbildningens kvalitet bland arbetsgivare. Det ställer krav på att stärka den samverkan mellan kommunen, arbetsförmedlingen, vuxenutbildningen och arbetslivet som nuvarande regelverk pekar på för att stärka utbildningens relevans och kvalitet. Samverkansformerna för den grundläggande yrkesutbildningen i både gymnasieskola och vuxenutbildning skulle vinna på att hanteras i ett gemensamt sammanhang i form av programråd eller liknade samverkan. Många yrkesprogram med rekryteringsvårigheter skulle också vara betjänta av ett samlat elevunderlag bestående av både ungdomar och vuxna.

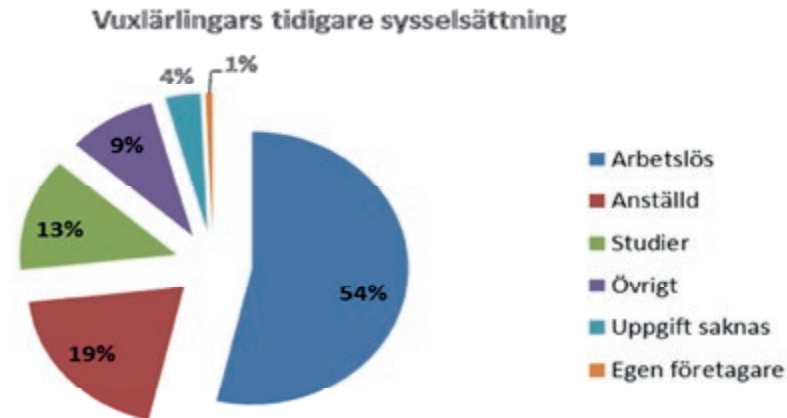
Yrkesvux är ett komplement – inte substitut till arbetsmarknadsutbildningen

Den tidigare borgerliga regeringens syn på yrkesvux utgick och dimensionerades från arbetsmarknadspolitiska perspektiv. Att arbetsmarknadsutbildning inte gavs till fler arbetssökande bottnade i en syn på att individen själv ska bära en större del av kostnaden för utbildning. Istället för att satsa på arbetsmarknadsutbildning valde den borgerliga regeringen att betona vikten av att stimulera personer som var i behov av utbildning att söka sig till det reguljära utbildningssystemet, särskilt när det gäller korttidsarbetslösa²⁷. Den typen av överföring av arbetsmarknadsutbildning till det reguljära utbildningsväsendet är problematisk av flera skäl.

För det första innebär en överföring av utbildningsinsatser för arbetslösa från arbetsmarknadsutbildningen till yrkesvux en risk för att arbetssökande, som genom utbildning verkligen skulle öka sina chanser till arbete, ändå avstår eftersom de inte har råd att finansiera den genom studiemedel. Trots den förhöjda studiemedelnivån blir ersättningen i många fall lägre än det aktivitetsstöd som utges vid arbetsmarknadsutbildning, och den studerande är hänvisad till studielån för att klara sin försörjning. För många riskerar det att bli en alltför hög tröskel med tanke på de svårigheter det innebär för en person att förutse utfall och nytta med studierna. Dock kan regeringens förslag om att införa ett studiestartsstöd för de med minst sex månaders arbetslöshet till viss del kunna undanröja det hindret för de som är aktuella för studiestödet.

Skolverkets uppföljning av deltagarna i lärlingsvux kan åskådliggöra problembeskrivningen. Totalt fanns det 5 420 vuxenlärlingar och 84 procent av dem finansierade sina studier med studiemedel. Av de 2 908 vuxenlärlingar som redovisat att de var arbetslösa innan studierna hade 37(!) individer aktivitetsstöd eller a-kassa.

²⁷ Prop. 2009/10:1, Prop. 2008/09:97

Källa Skolverket²⁸

För det andra har Arbetsförmedlingen ett direkt ansvar för arbetsmarknadsutbildningen och därför finns förutsättningar att mer direkt styra utbildningen för att möta vad arbetsmarknaden efterfrågar.

Slutligen är målgruppen väl definierad då arbetsmarknadsutbildningen enbart är till för arbetslösa. Det öppnar inte för några tolkningar om vem som har en svag ställning på arbetsmarknaden.

I en jämförande kartläggning av kostnaderna för fyra olika utbildningsinriktningar har Statskontoret konstaterat att statens kostnader för arbetsmarknadsutbildning är högre än för yrkesvux²⁹. Den högre kostnaden kan enligt Statskontoret förklaras av flera olika saker, till exempel skillnader i hur utbildningarna upphandlas. Medan kommunerna generellt tillmäter priset större vikt ställer Arbetsförmedlingen tydligare krav på kvalitet och innehåll, ofta med utgångspunkt i branschens specifika kompetenskrav.

LOs uppfattning är att yrkesvux inte ska ses som ett substitut för arbetsmarknadsutbildningen. De olika utbildningsformerna ska delvis möta olika behov.

Som redovisats i tidigare avsnitt så fyller yrkesvux en viktig roll för kompetensförsörjningen i stort, och utgör en möjlighet för individen till etablering eller omställning på arbetsmarknaden. Målgruppen för yrkesvux bör inte primärt utgöras av arbetslösa utan snarare de med kort eller i vissa fall slutförd utbildning men med svag ställning på arbetsmarknaden. Det är en definition som antagligen inte har en likvärdig tillämpning i landet. Det kan vara yrkesverksamma som ser en möjlighet till omställning, eller unga vuxna som behöver en kompletterande insats för ett mer hållbart inträde på arbetsmarknaden. Men det behövs en översyn utifrån ett jämställdhetsperspektiv, där man belyser drivkrafterna bakom att kvinnodominerade utbildningar främst sker inom yrkesvux där eleverna finansiera sina studier själva, och att manligt dominerade utbildningar främst sker inom arbetsmarknadspolitiken.

²⁸ Någon liknande sammanställning för de som går yrkesvux har inte hittats

²⁹ Statskontoret 2012:28, Kostnader för arbetsmarknadsutbildning och yrkesvux - en jämförelse

Den nuvarande regeringen har ambitioner om ett brett kunskapslyft, där yrkesvux blir en del av en utbildningspolitisk satsning med arbetsmarknadspolitiska ambitioner. Det innebär att ett utvecklat och permanent yrkesvux kan utgöra en beståndsdel tillsammans med en reformerad Yrkeshögskola, i ett framväxande och sammanhängande system för yrkesutbildning³⁰.

LOs ställningstaganden³¹

För att stärka den gymnasiala vuxenutbildningen som ett omställningsverktyg anser LOs styrelse att LO ska verka för att fler får chansen till vuxenutbildning oavsett utbildningsbakgrund genom att

- utöka kunskapslyftet inom komvux och yrkesvux
- undanröja återvändsgränder som hindrar yrkesväxling för vuxna
- ge yrkesvux permanent och långsiktig finansiering utan att ersätta yrkesvux med arbetsmarknadsutbildningen.

För att stärka yrkesutbildningarna för vuxna anser LOs styrelse att LO ska verka för ett sammanhållet yrkesutbildningssystem för vuxna genom att

- yrkeshögskolan får utökad och långsiktig finansiering för att synliggöra yrkes- och karriärvägar för yrkesarbetare
- stärka kopplingen mellan gymnasieskolans yrkesprogram, yrkesvux och yrkeshögskolan
- stärka programrådets uppdrag och mandat och tydliggöra parternas roll
- stärka parternas inflytande över utbildningarnas dimensionering, innehåll och kvalitet på gymnasial och eftergymnasial nivå.

För att stärka omställningsförmågan och skapa ett flexibelt utbildningssystem anser LOs styrelse att

- LO ska verka för att alla former av formella och icke-formella utbildningar och informellt lärande ska synliggöras och dokumenteras för att kunna valideras vid behov
- att LO ska verka för att nationella valideringsmodeller utvecklas för att underlätta rekrytering, omställning och vidareutbildning
- att LO ska verka för att YH-myndigheten får mer resurser för att ge stöd åt branscher som ännu inte utvecklat valideringsmodeller.

För att undanröja hinder för vuxenutbildning anser LOs styrelse att

- LO ska verka för att studiefinansieringen för vuxna görs mer generös.

³⁰ En mer utförlig beskrivning av LOs uppfattningar kring yrkesutbildningen som sammanhängande system och kopplingen till Yrkeshögskolan kan fås via delrapport 3 i LO projektet Arbetsmarknaden efter krisen, Behövs: En utbildningspolitik för ungas etablering på arbetsmarknaden

³¹ LO 2015, Vägen till full sysselsättning och rättvisare löner, antogs vid LOs 28e kongress 20160620

LOs styrelse har också uttryckt organisationens uppfattning i sitt svar på departementsskrivelsen Ds 2015:60, Rätt till behörighetsgivande utbildning inom komvux. Där anges att

- LO anser att inte enbart behovet av behörighetsgivande studier ska beaktas, även behovet av grundläggande yrkesutbildning för vuxna ska vara väl tillgodosett via yrkesvux.
- LOs uppfattning är att staten måste ta ett långsiktigt ansvar för att olika arbetsmarknadssektorer kan försörjas med kompetens, där minskande eller lågt söktryck till yrkesprogrammen i relation till efterfrågan, kompenseras med ökat antal platser inom yrkesvux.
- LO anser att yrkesvux primära uppgift bör vara att erbjuda ett allsidigt utbud av yrkesinriktningar motiverade utifrån lokala och regionala arbetsmarknadsbehov.
- Därav följer att det bör utredas vilka förändringar som behöver göras utifrån de förordningar som idag styr komvux, och det behöver övervägas om yrkesvux ska regleras i egen förordning.
- LO menar att en sådan utredning bör utgå ifrån de delvis skilda behov som kompensatorisk behörighetsgivande komvuxstudier och den mer yrkesinriktade vuxenutbildningen behöver möta.
- LO menar att den grundläggande yrkesutbildningen i både gymnasieskola och vuxenutbildning i sin samverkan med arbetslivet bör göras i ett gemensamt sammanhang.
- LO vill betona vikten av studie- och yrkesvägledning för välgrundade val och för en effektiv studieplanering och genomförande av utbildningen. I en sådan process måste användning av kartläggning, prövning och validering vara obligatoriska inslag.
- LO välkomnar att urvalsprincipen, att behörig sökande med svag ställning på arbetsmarknaden oavsett tidigare utbildning, återinförs.
- LO menar ändå att regeringen kan överväga om en mindre kvotgrupp bör införas för sökande med fullgjort gymnasium som söker till en grundläggande yrkesutbildning för vuxna.

Referenslista

LO 2015, Vägen till full sysselsättning och rättvisare löner
LO 2013, Behövs: En utbildningspolitik för ungas etablering på arbetsmarknaden, delrapport 3, Arbetsmarknaden efter krisen
Svenskt Näringsliv, Rekryteringsenkäten 2016
Statskontoret 2012:28, Kostnader för arbetsmarknadsutbildning och yrkesvux - en jämförelse
SFS 2009:43
SFS 2011:1108
Skollagen 2010:800
Skolverket 2015, Redovisning av uppdrag om insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna m.m. Dnr 2015:00676
Skolverket 2015, Rapport 427
Skolverket (2014) Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan
Skolverket, förordning Skolfs 2012:101, Läroplan för vuxenutbildningen
Skolinspektionen 2016, Utbildningsanordnare med betygsrätt.
Prop. 2009/10:1, Prop. 2008/09:97
Prop. 2016/16:100
SOU 2015:90, Utbildning för framtidens arbetsmarknad bilaga 5 till Långtidsutredningen
Ds 2015:60, Rätt till behörighetsgivande utbildning inom komvux
Utbildningsdepartementet U2016/02685/SF, Studiestartstöd – ett nytt rekryterande studiestöd

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på LOs hemsida
eller beställas från LO-distribution:
Telefax: 026-24 90 26

Juni 2016
ISBN 978-91-566-3171-9
www.lo.se

OMSLAGSFOTO: Lars Forsstedt